

1

Een overzicht van het verpleeg- kundig proces

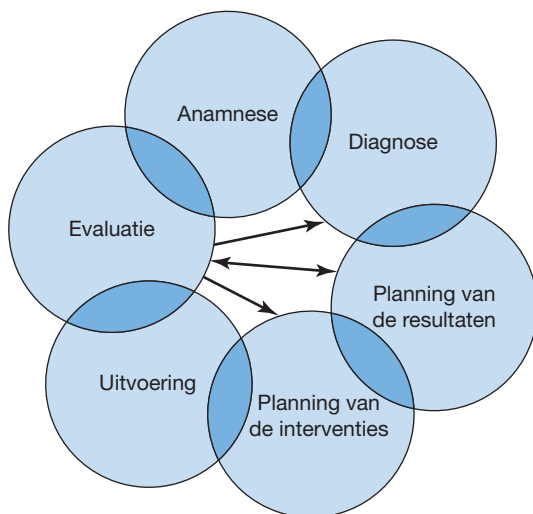
Leerdoelen

Na bestudering van dit hoofdstuk ben je in staat om:

- *menselijke reacties* te definiëren in de context van de verpleegkunde;
- het verschil aan te geven tussen verpleegkunde en geneeskunde;
- het *verpleegkundig proces* te definiëren in termen van doel, kenmerken en organisatie;
- de zes fasen van het verpleegkundig proces te benoemen en te beschrijven;
- de kwaliteiten te beschrijven die een verpleegkundige nodig heeft om het verpleegkundig proces succesvol toe te passen;
- aan te geven wat het belang van het verpleegkundig proces is voor patiënten en verpleegkundigen.

1.1 Inleiding

Omdat boeken over het verpleegkundige proces (en ook docenten) spreken over *begrippen*, *ideeën* en *processen*, vragen studenten zich soms af wat deze allemaal te maken hebben met de zorg voor patiënten – met de ‘echte praktijk’, zoals verpleegkundigen kunnen zeggen. In dit boek leer je dat het verpleegkundig proces een specifieke denkwijze is die verpleegkundigen hanteren. Het is bovendien wat verpleegkundigen doen als ze patiëntenzorg verlenen. Met andere woorden, het verpleegkundig proces is een benaderingswijze waarin het *denken en doen* van verpleegkundigen wordt toegepast. Als je deze gedachte in je achterhoofd houdt, helpt dat bij het doorwerken van de gedetailleerde uitleg die in dit hoofdstuk aan bod komt. De zes fasen (stappen) van het verpleegkundig proces worden getoond in afbeelding 1–1.

Afbeelding 1–1 De onderling verbonden fasen van het verpleegkundig proces

1.2 Wat is verpleegkunde?

Een breed inzicht in de verpleegkunde draagt bij aan het begrip van het verpleegkundig proces en hoe het past in de manier waarop je als verpleegkundige denkt en werkt. **Verpleegkunde** heeft de volgende unieke combinatie van kenmerken. Ze

- is een combinatie van vakbekwaamheid (art) en wetenschap (science);
- wordt toegepast binnen de context van interpersoonlijke relaties;
- heeft als doel ziekte te voorkomen en gezondheid te bevorderen;
- wordt toegepast bij de zorg voor individuen, gezinnen en gemeenschappen.

De vakbekwaamheid (*art*) van verpleegkunde

Denk eens na over het verschil tussen een schilderij dat je zelf zou kunnen maken en één dat in een kunstgalerie hangt. Pas deze gedachtengang nu toe op de verpleegkunde. Er moet worden aangenomen dat je de theoretische kennis en technische vaardigheden bezit om veilig zorg te verlenen. De kunst van het verplegen gaat echter verder. Die omvat gevoeligheid, creativiteit, empathie en het vermogen de zorg aan te passen om aan de unieke behoeften van de patiënt te voldoen of om aan onzekere omstandigheden het hoofd te bieden (Finfgeld-Connett, 2008). Die kunst vergt ook het vermogen om:

1. betekenisvolle relaties met cliënten te ontwikkelen;
2. de betekenissen achter ontmoetingen met cliënten te begrijpen;
3. de verpleegkundige activiteiten deskundig uit te voeren;
4. rationeel te denken bij het kiezen van de juiste interventies;
5. het verpleegkundig beroep ethisch uit te voeren (Johnson, 1994).

Kernpunt Vakbekwaamheid is niet zozeer wat je weet of wat je doet, maar hoe je het doet.

Definitie van verpleging

Florence Nightingale (1859/1969, p. 133), de eerste verpleegkundige theoretica, omschreef dat wat verpleegkundigen doen als: 'to put the patient in the best condition for nature to act upon him'. Dit komt overeen met het holistische idee dat mensen het aangeboren vermogen bezitten tot groei en zelfgenezing en dat het de taak van de verpleegkundige is om deze vermogens te voeden en te ondersteunen.

De ICN (International Council of Nurses) definieert verpleegkunde als volgt:

Nursing encompasses autonomous and collaborative care of individuals of all ages, families, groups and communities, sick or well and in all settings. Nursing includes the promotion of health, prevention of illness, and the care of ill, disabled and dying people. Advocacy, promotion of a safe environment, research, participation in shaping health policy and in patient and health systems management, and education are also key nursing roles.

Naast de definitie van de ICN wordt in Nederland de beschrijving uit het Beroepsprofiel verpleegkundige 2020 gehanteerd:

Het doel van verplegen is het bevorderen van gezondheid, herstel, groei en ontwikkeling, en het voorkomen van ziekte, aandoening of beperking. Wanneer mensen ziek of gehandicapt worden, is daarnaast het doel van verplegen lijden en pijn te minimaliseren en mensen in staat te stellen hun ziekte, handicap, de behandeling en de gevolgen daarvan te begrijpen en daarmee om te gaan. Wanneer de dood nabij is, is het doel van verplegen het handhaven van de best mogelijke kwaliteit van leven tot aan het eind. (V&VN, 2012)

Het Beroepsprofiel beschrijft het beroep van verpleegkundige. De beroepsdeelprofielen van de diverse afdelingen van V&VN geven beschrijvingen van expertisegebieden binnen het beroep (www.venv.nl).

1.2.1 Verpleegkundige theorie

Een theorie toont een manier van kijken naar de discipline in duidelijke, expliciete bewoordingen en kan aan anderen worden overgebracht. Verpleegkundige theorieën helpen de unieke plaats te verklaren die de verpleegkundige inneemt binnen het multidisciplinaire team. Ze zijn gebaseerd op de theoretische waarden en veronderstellingen ten aanzien van gezondheid, cliënten, verpleegkunde en de omgeving. Elke theorie beschrijft deze begrippen en legt uit hoe ze met elkaar in verband staan. Stel je een theorie voor als een bril waardoor je naar de verpleegkunde en de cliënten kijkt: de kleur en de vorm van de bril beïnvloeden wat je ziet. Dit is de reden waarom er verschillende definities van verpleegkunde bestaan.

Hoewel er veel verschillende theorieën zijn, is men overeengekomen dat, ofschoon verpleegkundigen zorgen voor patiënten met gezondheidsproblemen, de verpleegkunde niet beperkt is tot ziekteprocessen en dat het verpleegkundige aandachtsgebied anders is dan dat van de geneeskunde. In het algemeen beschrijven verpleegkundige modellen (theorieën) de verpleegkunde als:

- een vakbekwaamheid en een wetenschap met een eigen kennisgebied;
- holistisch: de verpleegkunde heeft betrekking op de fysieke, psychosociale, culturele en spirituele behoeften van de cliënt;
- betrekking hebbend op zorg;
- voorkomend in verschillende omgevingen;
- betrekking hebbend op gezondheidsbevordering, voorkoming van ziekte en zorg tijdens de ziekte.

Kernpunt Verpleegkunde is een unieke mengeling van vakbekwaamheid en wetenschap (kennis en probleemoplossende processen) binnen intermenselijke relaties. Het doel van verpleegkunde is het bevorderen van welbevinden, het voorkomen van ziekte en het herstellen van de gezondheid van individuen, gezinnen en gemeenschappen.

1.2.2 Verpleegkundigen behandelen menselijke reacties

Verpleegkundigen die de patiënt holistisch beschouwen, houden zich bezig met menselijke reacties – reacties op een gebeurtenis of een stressveroorzakende factor zoals ziekte of letsel. Verpleegkundigen diagnosticeren, behandelen en voorkomen de *reacties* van de patiënt op ziekten in plaats van de ziekte zelf.

Als een patiënt bijvoorbeeld diabetes heeft, houdt de verpleegkundige zich bezig met het gebrek aan kennis van de patiënt over voeding en over mogelijk verlies van eigenwaarde; de arts zou insuline tegen de hoge bloedsuikerspiegel voorschrijven. Reacties kunnen biologisch, sociaal en spiritueel zijn.

Voorbeeld: Denk na over de mogelijke reacties van patiënten die een hartaanval hebben gekregen:

- fysieke reactie: pijn;
- psychologische reactie: angst;
- sociale reactie: terugkeer naar de werksituatie voordat de patiënt is hersteld;
- spirituele reactie: bidden.

Menselijke reacties komen op alle niveaus en in een oneindige verscheidenheid voor: op celniveau, weefselniveau, systeemniveau, intermenselijk niveau, cultureel niveau enzovoort. De stressveroorzakende factoren die gezondheidsproblemen veroorzaken kunnen ziekten of micro-organismen zijn, maar ze kunnen ook een omgevingsgerelateerde oorsprong hebben (te veel blootstelling aan zon veroorzaakt zonnebrand), intermenselijk (aanpassen aan de ouderrol veroorzaakt stress na de geboorte van een baby), of spiritueel (schuldgevoel wanneer je je geloof ontrouw wordt, kan leiden tot depressie).

1.2.3 Multidisciplinaire praktijk

In toenemende mate wordt in de gezondheidszorg multidisciplinair samengewerkt. Dit wordt ook wel **interdisciplinaire samenwerking** genoemd en betekent dat verpleegkundigen, artsen en andere beroepsbeoefenaars samenwerken om patiëntenzorg te plannen en te verlenen (zie kader 1–1). Dit betekent niet dat verpleegkundigen onzichtbaar worden; iedere discipline behoudt haar identiteit, ook als ze samenwerken.

Hoewel sommige taken elkaar overlappen, is de verpleegkunde anders dan de geneeskunde. Artsen richten zich op de diagnose en behandeling van ziekte; verpleegkundigen richten zich op het verlenen van zorg tijdens de ziekte. Tabel 1–1 geeft een samenvatting van de verschillen tussen de verpleegkunde en de geneeskunde.

Kernpunt In werkelijkheid dragen alle teamleden bij aan de uitvoering van een zorgplan.

Kader 1–2 beschrijft strategieën die beroepsbeoefenaars in de gezondheidszorg kunnen gebruiken om hun onderlinge relaties te verbeteren.

Kader 1–1 (Multidisciplinaire) samenwerking

Samenwerken betekent een collegiale werkrelatie tussen verschillende zorgverleners om zo patiëntenzorg te verlenen. Samenwerken tussen beroepsgroepen in de gezondheidszorg betekent dat je de expertise van de eigen en andere disciplines erkent en dat je cliënten, zo nodig, verwijst naar andere disciplines. Dergelijke samenwerking houdt in dat sommige taken worden gedeeld en dat men een gemeenschappelijke focus heeft op een zelfde doelstelling.

Tabel 1–1 De verschillen tussen de verpleegkunde en de geneeskunde

Medische focus	Verpleegkundige focus
1. Diagnosticeren en behandelen van ziekte.	1. Diagnosticeren, behandelen en voorkomen van menselijke reacties op ziekte.
2. Genezen van ziekte.	2. Zorgen voor de patiënt.
3. Richt zich op pathofysiologie en biologische en fysieke gevolgen.	3. Heeft een holistische benadering – houdt rekening met de gevolgen van het individu in zijn totaliteit (biologisch, psychosociaal, cultureel, spiritueel).
4. Patiënteneducatie richt zich op de behandeling van ziekte of letsel.	4. Patiënteneducatie richt zich op zelfmanagement om de zelfstandigheid in het dagelijks leven te vergroten.

1.2.4 De verpleegkunde bij ziekte en gezondheid

De verpleegkunde heeft betrekking op het totale individu, ziek of gezond. Verpleegkundigen ondersteunen zieke mensen en helpen hen om de gezondheidsproblemen op te lossen of te verminderen. Ze helpen patiënten om zich aan te passen aan problemen die niet behandeld kunnen worden, of om deze te accep-

Kader 1–2 Samenwerkingsstrategieën

1. Maak moeilijke situaties meteen bespreekbaar. Zwijg niet om een conflict te vermijden; dit houdt de onvermijdelijke wrijving in stand.
2. Vermijd boze of sarcastische opmerkingen.
3. Wees assertief; niet agressief of vijandig.
4. Hanteer een empathische, niet-verdedigende en standvastige aanpak.
5. Beseft dat ieder individu het recht heeft op een eigen mening. Erken dit, richt je daarna op de interacties van de zaak in kwestie.
6. Zoek een mentor – bijvoorbeeld een ervaren verpleegkundige die goed met artsen samenwerkt.
7. Streef naar een oplossing waaraan alle betrokkenen hun inbreng hebben kunnen leveren.
8. Bouw aan wederzijds respect. Herken, erken en prijs positieve bijdragen en acties.
9. Probeer een vrije uitwisseling van gegevens over patiëntenzorg te bewerkstelligen.
10. Zie de patiënt als een holistisch geheel; wees niet taakgericht.
11. Probeer uit te blinken in organisatorische vaardigheden en het stellen van prioriteiten, kennis en uitvoering.
12. Denk vooruit en anticipeer op behoeften, in het bijzonder in spoedeisende situaties.
13. Weet dat de verpleegkunde de gezondheid van cliënten in grote mate kan beïnvloeden. Verdiep je in gezondheidszorgbeleid; word lid van een beroepsorganisatie; word actief binnen en voor het beroep van verpleegkundige.

Bron: gebaseerd op Pavlovich-Danis, S., Forman, H., & Simek, P.O. (1998). The nurse-physician relationship. Can it be saved? *Journal of Nursing Administration*, 28 (7–8), 17–20.

teren; en ze helpen hen die terminaal ziek zijn om vredig te sterven. Bij gezonde mensen trachten verpleegkundigen ziekte te voorkomen. Dit kan een reeks activiteiten met zich meebrengen zoals een gezonde levensstijl aanmoedigen, opkomen voor anderen (advocacy) bij omgevingsveranderingen in de samenleving, of het aanleren van zelfzorgstrategieën; het leren nemen van besluiten en het leren oplossen van problemen.

Voorbeeld: Carla Winkel werkt als bedrijfsverpleegkundige in een fabriek. Ze verricht gezondheidsbevorderende activiteiten door een dagelijkse les Bewegen voor werknemers te organiseren en begeleiden. Ook geeft Carla voedingsadviezen aan geïnteresseerde werknemers.

1-1 Test je kennis

1. Wat wordt bedoeld met een vakbekwame verpleegkundige?
2. Waar of niet waar? Kritisch denken is een essentieel kenmerk van de hedendaagse verpleegpraktijk.
3. Wat zijn menselijke reacties?
4. Waarin verschilt de verpleegkunde van de geneeskunde?

Zie voor de antwoorden www.pearsonxtra.nl.

1.3 Het belang van het verpleegkundig proces

Er zijn veel redenen om het verpleegkundig proces te leren en te gebruiken. De belangrijkste redenen zijn de voordelen die het verpleegkundig proces de cliënt biedt; de cliënt is immers de primaire focus van de verpleegkunde. Het verpleegkundig proces biedt ook voordelen aan verpleegkundigen en het verpleegkundig beroep. Het verpleegkundig proces:

- **Bevordert samenwerking.** Wanneer alle teamleden het belang inzien van een systematische, georganiseerde werkmethode, zal dit de communicatie verbeteren. Iedereen haalt voldoening uit effectieve en individueel geleverde zorg, en de werksfeer wordt positiever.
- **Is kosteneffectief.** Door de communicatie te verbeteren, worden minder fouten gemaakt. De diagnosestelling, behandeling en preventie van patiëntenproblemen worden bevorderd. Dit leidt tot kortere ziekenhuisopnamen en minder kosten voor de ziektekostenverzekeringen.
- **Helpt de mensen te begrijpen wat verpleegkundigen doen.** Omdat de verpleegkunde complex is, is het voor verpleegkundigen soms moeilijk om hun taken aan derden duidelijk te maken. Om door werkgevers en patiënten gewaardeerd te worden, moeten verpleegkundigen laten zien dat ze bijdragen aan betere resultaten en aan kostenvermindering. Het vastleggen van het

verpleegkundig proces kan gebruikt worden om aan te tonen hoe verpleegkundigen complicaties voorkomen en herstel bespoedigen.

- **Is nodig voor de professionele standaard.** Correct gebruik van het verpleegkundig proces draagt bij aan het voldoen aan de professionele standaard. De professionele standaard is het geheel van regels en normen waarmee verpleegkundigen bij het uitoefenen van hun werkzaamheden rekening behoren te houden (WGBO, <http://www.levv.nl/nl/infoportaal/databanken/databank-tucht-recht/zoeken-in-de-databank/meer-over-tuchtrecht/#c2504>). Hiertoe behoren zowel wettelijke voorschriften en jurisprudentie, als de normen die door de beroepsgroep zelf zijn geformuleerd: het Beroepsprofiel (zie kader 1–3), de Beroepscode en gedragsregels, vakinhoudelijke, technische regels, richtlijnen¹, protocollen en regels. Mengvormen van deze regels en normen zijn de richtlijnen van de Inspectie voor de Gezondheidszorg (IGZ) en algemene, juridische, ethische en beroepsnormen. In het Beroepsprofiel verpleegkundige 2020 staat de essentie van het verpleegkundig beroep en de belangrijkste kenmerken van de verpleegkundige beroepsuitoefening beschreven. Het profiel licht toe wat wel en wat niet van de verpleegkundige verwacht mag worden (V&VN, 2012).
- **Verhoogt cliëntenparticipatie in de zorg en bevordert de autonomie van de cliënt.** Zelfzorg is erg belangrijk in de gezondheidszorg. Patiënten worden vaak uit het ziekenhuis ontslagen terwijl ze nog steeds zorg en behandeling nodig hebben. Als patiënten bij iedere fase van het verpleegkundig proces worden betrokken, dan zullen ze het belang gaan inzien van wat ze zelf aan hun gezondheid kunnen bijdragen, leren ze meer over hun lichaam, nemen ze betere besluiten over hun gezondheid en zijn ze sneller weer zelfstandig.
- **Bevordert individuele zorg.** Menselijke reacties, bijvoorbeeld op ziekte, zijn oneindig variabel. Met een zorgplan dat de specifieke, unieke behoeften naar voren brengt, voorkomen verpleegkundigen dat ze gestandaardiseerde zorg verlenen die uitsluitend gebaseerd is op de medische diagnose van een patiënt.

Voorbeeld: Het standaardzorgplan voor een patiënte met een hysterectomie beschrijft de controle van complicaties en het leren van zelfzorgactiviteiten. Omdat in het zorgplan van mevrouw de Vries ook vermeld staat dat ze een probleem heeft met haar gehoor, zorgen de verpleegkundigen dat ze op de juiste plaats gaan staan, zodat mevrouw de Vries kan liplezen en de instructies begrijpt.

Je ziet dat de interventies voor het gehoortekort van mevrouw de Vries geen betrekking hebben op haar medische diagnose (hysterectomie). De verpleegkundigen richten zich op het individu in plaats van op de medische diagnose en komen tegemoet aan de behoeften van mevrouw de Vries.

1 Richtlijnen geven een richting aan, zij gaan in op wat moet gebeuren. In een protocol staat vervolgens hoe dit moet gebeuren. Een protocol is dus de vertaalslag van een richtlijn naar de praktijk van een afdeling of instelling (zie ook <http://www.levv.nl/nl/themas/richtlijnen/protocollen/>).

Kader 1–3 Het Beroepsprofiel Verpleegkundige 2020

Het Beroepsprofiel Verpleegkundige 2020 (V&VN, 2012) beschrijft het competentiegebied van de rol van zorgverlener met (op hoofdlijnen) de kennis, vaardigheden en houding die van de verpleegkundige gevraagd wordt als volgt:

‘Als zorgverlener is de verpleegkundige gericht op het versterken van het zelfmanagement van mensen in hun sociale context, waar mogelijk. Verplegen omvat: het vaststellen van de behoefte aan verpleegkundige zorg door middel van klinisch redeneren; therapeutische interventies en persoonlijke verzorging; informatievoorziening, educatie, advies en voorspraak; lichamelijke, emotionele en geestelijke ondersteuning.

Kennis:

- Heeft kennis en basisprincipes uit de anatomie, fysiologie, pathologie en farmacologie paraat.
- Heeft kennis van ontwikkelingspsychologie, levensfasen van de mens, principes van zelfmanagement en copingstijlen.
- Kent de theoretische modellen achter haar activiteiten en interventies.
- Heeft kennis van bronnen van het verpleegkundig handelen, actuele richtlijnen en protocollen.

Vaardigheden en attitude:

- Kan informatie verzamelen op diverse manieren, deze informatie analyseren en interpreteren.
- Is in staat om op basis van klinisch redeneren de verpleegkundige zorg vast te stellen, gericht op het handhaven of (opnieuw) verwerven van het zelfmanagement van de patiënt en diens naasten.
- Kan risico's inschatten, problemen vroegtijdig signaleren, interventies kiezen en uitvoeren, het verloop monitoren en de resultaten evalueren bij zorgproblemen in de vier gebieden van het menselijk functioneren.
- Is in staat te werken volgens richtlijnen en protocollen en daar beargumenteerd² van af te wijken als de situatie, de wensen van de patiënt of eigen professionele of morele afwegingen daartoe aanleiding geven.
- Kan de patiënt ondersteunen bij persoonlijke verzorging en deze waar nodig overnemen.
- Kan alle voorbehouden en risicovolle handelingen uitvoeren, met inachtneming van de eigen bevoegdheid en bekwaamheid.
- Houdt in haar handelen rekening met de wensen, behoeften en privacy van patiënten en diens naasten.’

2 Noot van de bewerkers: Wat is beargumenteerd afwijken? Afwijken mag alleen op basis van gedegen wetenschappelijk onderzoek, in het belang van de patiënt. Hierbij leg je verantwoording af aan je leidinggevende en de patiënt, en je documenteert dit in het dossier! (Simons & Vande Moortel, 2010)

- **Bevordert efficiëntie.** Wanneer je als verpleegkundige dingen dubbel doet, verspil je tijd en het kan vermoeiend en irritant zijn voor patiënten. Met een systematische werkmethode kun je je zorg organiseren en prioriteiten stellen en voorkom je verdubbelingen.
- **Ondersteunt continuïteit en coördinatie van zorg.** Een geschreven zorgplan garandeert dat alle zorgverleners geïnformeerd zijn over de patiëntenbehoeften. Ziekenhuizen zijn 24 uur per dag bemenst, dus in de regel ontvangt de patiënt iedere dag zorg van drie verpleegkundigen. Iedere verpleegkundige kan dan wel competent zijn, maar als ze niet op een gecoördineerde wijze functioneert, kunnen patiënten de deskundigheid van de verpleegkundige in twijfel trekken en het vertrouwen verliezen dat aan hun behoeften tegemoetgekomen zal worden.

Voorbeeld: Een vrouw heeft zojuist een baby gekregen en heeft moeilijkheden met het geven van borstvoeding. De verpleegkundige van de dagdienst vertelt haar dat ze de baby om de twee uur wakker moet maken om te proberen hem te voeden. De verpleegkundige van de avonddienst vertelt haar dat ze de baby moet voeden als hij hierom vraagt, omdat hij wakker wordt wanneer hij honger heeft. De moeder raakt verward en ontmoedigd. Ze zegt tegen haar man: 'Misschien moeten we de baby de fles geven, dit houd ik niet vol.'

- **Vergroot de arbeidssatisfactie.** Veel van de waardering die verpleegkundigen ervaren, komt voort uit het besef iemand te hebben geholpen. Als je ziet hoe het verpleegkundig proces bijdraagt aan je vermogen om te helpen, krijg je een goed gevoel wanneer je je werk uitvoert. Goede zorgplannen besparen je ook tijd, energie en frustratie; je vaardigheid voor het vinden van creatieve oplossingen voor patiëntenproblemen neemt toe. Creativiteit helpt je om een burn-out, die kan ontstaan uit een te grote eentonigheid in je dagelijkse werk, te voorkomen.

Kernpunt Het verpleegkundige proces bevordert dat je denkt als een verpleegkundige; dat is goed voor zowel cliënten als verpleegkundigen.

1-1 Om over na te denken

- Zijn alle gediplomeerde verpleegkundigen professionele verpleegkundigen?
- Zijn alle professionele verpleegkundigen gediplomeerde verpleegkundigen?
- De term 'professionele verpleegkundige' wordt vaak gebruikt. Wat zijn dan de 'niet-professionele' verpleegkundigen en wat doen ze?

Zie voor de antwoorden www.pearsonxtra.nl.